

УДК 332.142.4

А. Г. Потапова – кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Оцінка економічного потенціалу Волинського регіону

*Роботу виконано на кафедрі географії
ВНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто методологічні засади дослідження чинників формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону та його складників для розробки методики та проведення аналізу виявлення резервів підвищення ефективності його використання. Проведено аналіз основних складників економічного потенціалу Волинської області.

Ключові слова: економічний потенціал, виробничий потенціал, трудовий потенціал, фінансовий потенціал, інвестиційно-інноваційний потенціал, регіон.

Потапова А. Г. Оценка экономического потенциала Волынского региона. Рассматриваются методологические основы исследования факторов формирования, использования и воспроизводства экономического потенциала региона и его составляющих с целью разработки методики и проведения анализа по выявлению резервов повышения эффективности его использования. Проводится анализ основных составляющих экономического потенциала Волынской области.

Ключевые слова: экономический потенциал, производственный потенциал, трудовой потенциал, финансовый потенциал, инвестиционно-инновационный потенциал, регион.

Potapova A. G. Estimation of the Economic Potential of Volyn Region. The essence of methodological principles of examined investigational factors of forming, use and recreation of economic potential of region and his components in particular with the purpose of development of methods and realization of analysis on the exposure of backlogs of increase of efficiency of his use. Analysed basic constituents of economic potential of the Volyn region.

Key words: economic potential, productive potential, labour potential, financial potential, investment and innovative potential, region.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах становлення ринкової економіки, зміцнення ринкових відносин в країні виникає питання вивчення закономірностей формування та використання економічного потенціалу регіону.

Успішне функціонування регіону можливе за умови глибоких знань про наявні ресурси, їх економічної оцінки та визначення чинників, які впливають на формування та використання ресурсної бази. Поліпшення соціально-економічного становища регіону, прогнозування розвитку сфер економічної діяльності і міжгалузевих комплексів можливе при належному використанні економічного потенціалу регіону. Саме тому, при всій складності й багатоаспектності регіональної проблематики, одним із найбільш важливих сучасних напрямів аналізу є розробка науково-методичних підходів до оцінки економічного потенціалу регіону та ефективності його використання.

Існуюча науково-методична база недостатня через відсутність загально визнаної методики комплексної оцінки економічного потенціалу регіону, а також методики інтегральної оцінки ефективності його використання. Крім того, не проводився системний аналіз взаємозв'язків між складовими елементами економічного потенціалу, не враховувався вплив на інтегральний рівень його використання. Тому деякі аспекти проблеми комплексної оцінки економічного потенціалу регіону та інтегральної оцінки ефективності його використання зумовлюють його подальше теоретичне й методичне обґрунтування. У зв'язку з цим, тема, присвячена дослідженню економічного потенціалу регіону та ефективності його використання, є актуальною.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. У вітчизняній суспільно-географічній та економічній науці нагромаджено чималий досвід із розробки теоретичних і методологічних основ дослідження питань економічного потенціалу регіону. Велика кількість учених досліджували проблеми, пов'язані з оцінкою окремих складових елементів економічного потенціалу, ефективності їх використання й розробкою теоретико-методичних та методологічних основ вивчення цього питання. Дослідженням економічного потенціалу займалися такі вітчизняні учені, як А. Задоя [7],

С. Мочерний [8] та ін. Крім того, аналізу природно-ресурсного потенціалу присвячено праці В. Руденка [9], трудового потенціалу – В. Врублевського, І. В. Маринич [1].

Значний внесок у розробку теоретичних основ географічного вивчення зробили Б. М. Данилишин [3], Д. В. Клиновий [2], О. Климахіна [3], Т. В. Пепа [2], В. П. Руденко [9], О. М. Тищенко [5] та ін.

Проблему сутності та структури економічного потенціалу досліджував Б. М. Мочалов [4]. При оцінці вартості економічного потенціалу він пропонував розглядати її як суму вартості витрат минулої праці у вигляді основних виробничих фондів та матеріальних витрат, які входять до складу валового суспільного продукту, а також витрат праці на створення національного доходу, плюс вартісна оцінка природних ресурсів. Цей підхід до розрахунку економічного потенціалу характерний для поглядів соціалізму: при збільшенні розмірів і темпів зростання потенціалу країни, швидше зростає національний дохід, його фонди споживання та накопичення, які визначають рівень народного споживання та темпи розширеного відтворення.

З переходом України до ринкових відносин змінилися підходи до оцінки економічного потенціалу. Серед класичних підходів – ресурсний підхід до визначення економічного потенціалу як економічної оцінки окремих видів ресурсів: землі, води, лісу, корисних копалин.

В економіці досліджено різноманітні методологічні підходи до оцінки природних ресурсів. Їх класифікують за такими групами: затратний підхід; результативний підхід; затратно-ресурсний підхід; рентний підхід; відтворювальний підхід; монопольно-відомчий підхід [12].

О. Ф. Балацький, розглядаючи структури економічного потенціалу, виділяє у його складі активну та пасивну частини, залежно від ступеня залучення у господарський оборот. Активна частина економічного потенціалу являє собою ресурси, які на момент обліку залучено до економічної діяльності. Пасивна частина представлена економічними ресурсами, які є в наявності, однак не задіяні у державному обороті [2].

Дослідженням методик оцінки економічного потенціалу регіону займався О. М. Тищенко [11]. Він розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР з урахуванням впливу складових його елементів, яка ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності [11].

Климахіна О. М. пропонує розглядати вимірювання економічного потенціалу як різницю між об'ємами виробництва у період підйому та спаду, використовуючи ланцюжок складових елементів: товар – група товарів – підприємство – регіон [6].

Мета дослідження – проаналізувати сутність економічного потенціалу, визначити його внутрішню структуру, шляхи комплексного використання та вдосконалення наявного економічного потенціалу і його нарощування у майбутньому. У процесі дослідження розв'язано такі **завдання**:

- з'ясувати основні методологічні принципи дослідження сутності економічного потенціалу;
- комплексно проаналізувати структуру економічного потенціалу;
- провести оцінку Волинської області за окремими складовими її потенціалу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Аналіз й узагальнення результатів теоретичних досліджень і підходів вітчизняних та зарубіжних учених в області визначення поняття «економічний потенціал регіону» (ЕПР) сприяє виявленню значних розбіжностей у його трактуванні, розумінні сутності, виділенні складових елементів. Традиційне класичне значення терміну «потенціал» (від латин. *«potentia»*) означає потужність, приховані можливості. Це дає змогу ученому К. В. Давискібі дати своє визначення для цього поняття: економічний потенціал регіону – це сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечення виробництва максимально можливим обсягом матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на певному етапі його розвитку [2].

Розглянемо ресурсну, функціональну, ресурсно-цільову або інші концепції. Відповідно до цього, простежимо процеси його формування та розвитку.

В. І. Талах виокремлює такі укрупнені групи методологічних концептуальних засад формування та використання економічного потенціалу регіону: властивості, закономірності, загальні економічні закони, принципи та фактори [10].

Спроби вирішення проблеми оцінки потенціалу на різних рівнях призвели до появи різноманітних визначень, але саме економічний потенціал регіону об'єднує усі його складники для підвищення ефективності його використання на цій території. Враховуючи завдання дослідження,

зазначимо, що економічний потенціал регіону – це сукупна здатність регіональних ресурсів у забезпеченні суспільного виробництва з максимальними можливостями їх обсягу.

Більшість авторів у структурі економічного потенціалу виділяють такі його елементи: природно-ресурсний, трудовий, виробничий, інвестиційно-інноваційний та фінансовий потенціал. Взаємодія цих потенціалів відбувається у цій сфері, де виробництво має загальний вплив на навколишнє природне середовище. Тобто сума локальних потенціалів впливає на діяльність усіх галузей економіки.

Для успішного просування країни шляхом ринкових реформ важливо застосовувати принцип комплексного використання економічного потенціалу регіону, який базується на комплексному використанні природних ресурсів та їх відходів, трудових, фінансових ресурсів та основних засобів виробництва. Соціально-економічний розвиток регіону на основі комплексного та більш повного використання економічного потенціалу ґрунтується на поєднанні наявної бази, ринкової спеціалізації і новітніх потреб провідних галузей виробництва та інфраструктури, в основі яких враховується економічний потенціал регіону [10].

На формування і розвиток економічного потенціалу окремого регіону впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, а саме: політичні, економічні та соціальні умови. На функціонування економічного потенціалу впливають: політична структура, податкове законодавство, антимонопольне та державне регулювання, рівень інфляції і безробіття, валовий національний продукт, наявність та рівень товарного дефіциту, стан доходів та купівельна спроможність населення, структурні зміни у виробництві та інші фактори.

Під час виконання дослідження виокремлено методи, адаптовані до наявних офіційних статистичних даних головного управління статистики Волинської області та Держкомстату України.

Використовуючи науково-методичні основи оцінки економічного потенціалу на регіональному рівні, проведемо оцінку Волинської області за окремими складниками її потенціалу (табл. 1).

До складу Волинської області входить 16 районів, на території яких розташовано 11 міст, з яких чотири обласного значення, 22 селища міського типу, 1053 сільських населених пункти.

Волинська область розвивається як аграрно-індустріальний регіон. Упродовж 2008–2010 рр. обсяг виробленої продукції в промисловості перевищив цей показник у сільському господарстві і становив 62,7 % від сукупного обсягу (табл. 1).

Промисловість спеціалізується на виробництві автомобілів, підшипників, приладів, засобів автоматизації і запасних частин до них, видобутку кам'яного вугілля і торфу, виробництва меблів, цукру і тваринницької продукції.

Для області характерне зосередження її виробничого потенціалу в промислових вузлах: Луцькому, Ковельському, Нововолинському, а також в агропромислових об'єднаннях і комплексах.

У загальнодержавному поділі на частку промислового комплексу області припадає 0,8 % реалізованої промислової продукції. В обсязі галузей виробництва України питома вага виробництва електроенергії області відповідно становить 0,5 %, металургійного виробництва та виробництво металевих виробів – 0,1 %, машинобудування – 0,4 %, легкої промисловості – 1,3 %, харчової промисловості – 1,6 %.

Виробництво промислової продукції в області зросло більш як на чверть (по Україні – на 11 %). За темпами зростання промислової продукції Волинь займає третє місце серед регіонів України.

Зростання обсягів відбулося в усіх основних видах діяльності. Найбільший вплив на приріст промислового виробництва мало збільшення випуску продукції у переробній промисловості, а саме у машинобудуванні та виробництві харчових продуктів та напоїв, де зосереджено понад половину обсягів промислової продукції області.

У виробництві харчових продуктів та напоїв випуск продукції в цілому зріс на 23 %. При цьому виробництво цукру з буряків, кормів для сільськогосподарських тварин та свійської птиці, круп, шоколадних цукерок, свіжої чи охолодженої свинини, м'яса і субпродуктів свійської птиці збільшено в 2,2–1,1 рази.

На зростання обсягів виробництва у машинобудуванні найбільше вплинули результати роботи ДП «Автоскладальний завод № 1 ПАТ «Автомобільна компанія «Богдан моторс»», ПАТ «СКФ Україна», товариств з обмеженою відповідальністю «Кромберг енд Шуберт» та «Хан-Електробау Україна».

**Динаміка основних складників
економічного потенціалу Волинської області***

Показники	2008 р.	2009 р.		2010 р.	
	Сума	Сума	у % до попереднього року	Сума	у % до попереднього року
Валовий регіональний продукт, <i>млн грн</i>	12 784	12 225	86,0	12 090	98,9
Виробничий потенціал					
Засоби виробництва, <i>млн грн.</i>	30 796	34 569	112,3		
Продукція промисловості, <i>млн грн</i>	9336	6 548	70,1	8 090	124,5
Продукція сільського господарства, <i>млн грн</i>	2 951	2 960,1	100,3	3 003,7	101,8
Імпорт товарів і послуг, <i>млн грн</i>	1 307,7	427,7	33,0	523,9	135,5
Інвестиційно-інноваційний потенціал					
Інвестиції в основний капітал, <i>млн грн</i>	3 489	2 415	62,3	1 949	70,0
Прямі іноземні інвестиції в область, <i>млн дол. США</i>	392,4	269,2	68,6	332,4	123,5
Обсяг науково-технічних робіт, виконання власними силами, <i>млн грн.</i>	15,2	20,4	134,2	20,7	101,5
Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості, <i>млн грн.</i>	232,9	454,9	195,3	88,8	19,5
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, <i>млн грн.</i>					
що є новою для ринку	2 942,7	8,4	0,3	24,1	286,9
що є новою для підприємства	99,6	2 130,8	2 139,3	50,9	2,4
Трудовий потенціал					
Чисельність економічно активного населення, <i>тис. осіб</i>	478,2	472,5	98,8	474,1	100,3
Усього зайнято населення, <i>тис. осіб</i>	438,6	428,0	97,6	433,6	101,3
Кількість зареєстрованих громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, <i>осіб</i>	25 299	12 828	50,7	13 505	105,3
Потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, <i>осіб</i>	2 034	1 009	49,6	820	81,3
Середньорічна кількість найманих працівників, <i>осіб</i>	35 157	23 719	67,5	24 363	102,7
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, <i>грн.</i>	1 380	1 427	103,5	1 692	123,2
Оборотні активи, <i>млн грн.</i>	21 990	23 465	106,7	22 874	97,5
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування					
прибуток, <i>млн грн</i>	889,3	716,5	80,6	1 576,5	220,0
збиток, <i>млн грн.</i>	2 037,4	1 467,4	72,0	1 335,5	91,0
Наявний дохід населення, <i>млн грн</i>	14 662	15 177	103,5	19 194	126,5

* Розраховано і складено за даними головного управління статистики у Волинській області.

У решті галузей переробної промисловості зростання виробництва становило від 37 % (целюлозно-паперове виробництво) до 7 % (легка промисловість). Зокрема, у целюлозно-паперовому виробництві значно більший випуск паперу та картону, коробок, ящиків з гофрованих паперу та картону, в обробленні деревини та виробництві виробів з неї – вікон, дверей, деревостружкових плит, виробництві будматеріалів – мінеральної вати, у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – послуг із виливання сталі, кування, штампування, карбування та фасонування, у легкій – постільної білизни, синтетичних штапельних тканин, деяких швейних виробів з асортименту верхнього жіночого та чоловічого одягу (робочих комплектів і костюмів, брюк, сорочок тощо).

У добувній промисловості приріст обсягів майже на чверть зумовлено збільшенням видобутку вугілля та зростанням виробництва торф'яних брикетів, напівбрикетів.

Торік підприємства області реалізували продукцію на суму 7,4 млрд грн, що в розрахунку на одного жителя становить 7 тис. грн.

Трудовий потенціал характеризується поєднанням кількісних і якісних ознак. Динаміка цих показників говорить про нестабільність ринку праці області та негативну його тенденцію. На 1 січня 2011 р. в області проживало 1037,1 тис. осіб, з них 537,0 тис. осіб мешкало у містах, 500,1 тис. осіб – у сільській місцевості. Упродовж 2010 року чисельність наявного населення збільшилася на 0,4 тис. осіб. Загальне збільшення населення відбулося за рахунок природного приросту, який становив 486 осіб (0,4 особи на 1000 жителів). Чисельність економічно активного населення області скоротилася на 4,1 тис. осіб.

Пришвидженню економічного розвитку регіону сприяє інвестиційно-інноваційний потенціал. Суб'єктами господарювання у розвиток економіки області за рахунок усіх джерел фінансування за 2010 р. вкладено 2 млрд грн капітальних інвестицій. Понад 86 % становили інвестиції в основний капітал, обсяги яких скоротилися порівняно з попереднім роком на 30 %. Одним із вагомих джерел інвестування, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 47 % загального обсягу капіталовкладень. Майже 27 % становлять кошти населення, витрачені на будівництво власного житла. Частка коштів, виділених із Державного і місцевих бюджетів становила 17 %. Близько третини всіх інвестицій в основний капітал направлено у розвиток промисловості. Негативною є також і динаміка інноваційного забезпечення області. У 2010 р. частка підприємств, що впроваджували інновації, становила лише 10,3 %, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі продукції області – 4,2 %.

У 2010 р. іноземними інвесторами вкладено в економіку області майже 20 млн дол. США прямих інвестицій. Загальний обсяг інвестицій з початку інвестування становив понад 344 млн дол. США, або в середньому 333 долари на одного жителя. Іноземні інвестиції здійснювали партнери з 36 країн світу. Основними країнами-інвесторами є Польща, Кіпр, на які припадає 74 % загального обсягу. Найбільш інвестиційно сприятливими були підприємства міст Луцька та Нововолинська, Ковельського і Луцького районів.

Понад три чверті внесеного з початку інвестування іноземного капіталу зосереджено в установах, що здійснюють фінансову діяльність, на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв, оброблення деревини та виробництва виробів з неї та машинобудування.

На розвиток регіону також впливає зовнішньо-економічна діяльність. За даними Держмитслужби України, господарюючі суб'єкти області експортували товарів на 434,8 млн дол. США, імпортували – на 571,5 млн дол. США, що відповідно на 36,3 % і на 33,6 % більше, ніж у 2009 р. Зовнішньоторговельні операції товарами здійснювались з партнерами 91 країни світу. Експорт послуг у 2010 р. становив 29,1 млн дол. США, що на 57,9 % більше, ніж минулого року, імпорт – відповідно на 21 % і 27,5 млн дол. США. Перевищення експорту над імпортом дало позитивний результат зовнішньої торгівлі послугами в сумі 1,6 млн дол. США порівняно з від'ємним у 2009 р. в сумі 4,3 млн дол. США.

Основними проблемами формування економічного потенціалу регіону на сьогодні є:

- нераціональне використання наявних ресурсів;
- низька ефективність виробництва;
- переважаюча спеціалізація держави у галузях важкої промисловості;
- недостатня привабливість регіону для іноземних інвесторів внаслідок відсутності стабільної економічної політики;
- брак кредитування сільськогосподарських підприємств регіону та інші.

Ці та інші проблеми негативно впливають на процеси формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону як в цілому, так і окремих його складових.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що урахування запропонованих складових потенціалу регіону в управлінні економічним потенціалом території може сприяти формуванню раціональної та збалансованої просторової структури економіки; розвитку ефективних конкурентоспроможних видів економічної діяльності; раціональному використанню трудових ресурсів, вирівнюванню соціально-економічного розвитку регіону. Перспективи

подальших досліджень із цієї проблематики полягають у більш детальному вивченні складників економічного потенціалу регіону, виявленні нових методик для його оцінки.

Список використаної літератури

1. Врублевський В. К. Соціальні аспекти адміністративної реформи в Україні / В. К. Врублевський, І. В. Маринич // Вісн. Рівнен. держ. техн. ун-ту : зб. наук. пр. – Рівне, 2001. – Вип. 2 (9). – С. 294–301.
2. Гришина Л. О. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку [Електронний ресурс] / Л. О. Гришина, Г. В. Єфімова, Н. В. Гришина. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/16.pdf.
3. Данилишин Б. М. Эколого-экономические проблемы обеспечения устойчивого развития производительных сил Украины / Б. М. Данилишин – К. : РВПС НАНУ, 1996. – 257 с.
4. Экономический потенциал развитого социализма / [под ред. Б. Мочалова]. – М. : Экономика, 1982. – 278 с.
5. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посіб. / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 728 с.
6. Климахіна О. М. Використання потенціалу регіонів як чинник підвищення рівня їх пропорційного розвитку : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «економічна теорія» / О. М. Климахіна. – К. : КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2006. – 197 с.
7. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посіб. / [за ред. А. О. Задою]. – К. : Знання, 2007. – 332 с.
8. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації : монографія / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин – К. : Ніка-Центр, 2006. – 200 с.
9. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник / В. П. Руденко. – Чернівці : Зелена Буковина, 1999. – 568 с.
10. Талах В. І. Методологічні засади дослідження чинників формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону [Електронний ресурс] / В. І. Талах. – Режим доступу : http://www.icr-ua.com/ru/metodologichni-zasadi-doslidzhennya-chinnikiv-formuvannya-vikoristannya-ta-vidtvorennya-ekonomichnog_02.10.2011.doc.
11. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу / О. М. Тищенко – К. : ВНТУ, 2004. – 350 с.
12. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: навч. посіб. / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 344 с.

Адреса для листування:
43021, м. Луцьк, вул. Потапова, 9,
кафедра географії.

Статтю подано до редколегії
15.11.2011 р.